

Kutatási terv

Egyedi tanulók - közös iskola.

**Autista és tanulásban akadályozott diákok közösségi helyzete,
életminősége és pedagógusaik ráhangoltsága**

MTA Közoktatás-fejlesztési Kutatási Pályázat, 2025

Kutatásvezető: Dr. Szekeres Ágota (ELTE BGGYK)

Tartalom

1) A kutatócsoport eddigi eredményei.....	2
1.1 A kutatócsoport megalakulása előtti időszakban.....	2
1.2 A MASZK eredményei az 1. ciklusban.....	3
1.3 A MASZK eredményei az 2. ciklusban.....	3
2. A vizsgálandó probléma felvázolása, a nemzetközi szakirodalmi háttér bemutatása és a kutatómunka szükségességének indoklása.....	4
2.1 Autizmus.....	4
2.2 Tanulási akadályozottság.....	5
2.3 Életminőség	5
2.4 Társas kapcsolatok és a tanári ráhangoltság szerepe	6
3. Kutatási célok és kérdések	7
1. fázis: Védőfaktorok feltárása autizmusban, a szülők és a gyermekek életminősége	7
2. fázis: Védőfaktorok feltárása tanulási akadályozottságban, a szülők és a gyermekek életminősége	7
3. fázis: A védőfaktorok egyike: a tanári ráhangoltság társas kapcsolati dimenziójának vizsgálata a köznevelésben	8
4. Módszerek	9
4.1 Áttekintés: a kutatás egyes fázisai.....	9
4.2 Az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK2) 2021-2025 közötti pályázati ciklusban lefolytatott kutatások további publikálása.....	9
4.3 Az 1. kutatási fázis megvalósítása: Védőfaktorok feltárása autizmusban, a szülők és a gyermekek életminősége	9
4.4 A 2. kutatási fázis megvalósítása: Védőfaktorok feltárása tanulási akadályozottságban, a szülők és a gyermekek életminősége	10
4.5 A 3. kutatási fázis megvalósítása: A védőfaktorok egyike: a tanári ráhangoltság társas kapcsolati dimenziójának vizsgálata a köznevelésben	11

4.6 Önjártó (self-paced) kurzusok kidolgozása	12
4.7 Publikációk elkészítése	12
5. Személyi feltételek	12
6. Ütemezés.....	13
7. Várható tudományos eredmények és hasznosulás	14
7.1 Várt elsődleges eredmények, kimenetek	14
7.2. Várt átfogó, közvetett, áttételes eredmények, hatások	15
Hivatkozások.....	16

1) A kutatócsoport eddigi eredményei

1.1 A kutatócsoport megalakulása előtti időszakban

Kutatócsoportunk tagjai az elmúlt három évtizedben az autista gyermekek, felnőttek és családtagjaik támogatásában iskolateremtő szerepet töltöttek be. Az evidencia-alapú gyakorlatok hazai meghonosításában, adaptálásában, fejlesztésében és kutatásában éppen olyan intenzív munkát végeztek, mint a hétköznapi szakmai gyakorlatban. Létrehozták a gyógypedagógusképzésben az Autizmus Spektrum Pedagógiája Szakirányt, amely egyedülálló mélységben nyújt tudományosan alátámasztott, gyakorlatcentrikus ismereteket (Stefanik és Őszi, 2013). Unikális, pszichológiai és támogatás-fókuszú feltáró kutatásokat végeztek (pl. Gy. Stefanik & Balázs, 1995; Győri et al., 2002; Havasi, Stefanik, Győri, 2017). Innovatív, kutatással kísért fejlesztéseket hoztak létre: (1) a jó intellektusú, jó verbalitású autista gyermekek társas-komoly játékon alapuló korai szűréséhez (Győri, Borsos, Stefanik, 2015); (2) digitális támogató rendszereket fejlesztettek az autista gyerekek és felnőttek participációjának megerősítéséhez (pl. Győri et al., 2008; Mintz, Gyori, Aagaard, 2012); (3) írott útmutatóval rendelkező, pedagógiai módszertanokat alakítottak ki (pl. Havasi et al., 2018), amelyeket empirikusan is validáltak. Részt vettünk - többek között - az SNI irányelvek, az egészségügyi szakmai irányelv, az autizmusra vonatkozó szakszolgálati protokoll, az Országos Autizmus Stratégia és számos, a pedagógiai munkát segítő, gyakorlati útmutató és képzés fejlesztésében.

Mindemellett kutatócsoportunk olyan tagokkal is bővült, akik több évtizedes tapasztalattal rendelkeznek a tanulásban akadályozott tanulók támogatását célzó módszertanok kidolgozásában (Mesterházi, Szekeres, 2025). Munkájuk középpontjában a tanulók kommunikációs és tanulási nehézségeinek feltárása, valamint az individuális különbségek diagnosztikus vizsgálata áll a célzott fejlesztés megalapozása érdekében (Kuncze & Macher, 2017; Macher, 2022). Emellett kutatásaik kiemelten foglalkoznak a digitális technológiák, különösen az IKT eszközök és a mesterséges intelligencia oktatási alkalmazásának lehetőségeivel, amelyek személyre szabott, adaptív tanulási környezetek kialakítását teszik lehetővé (Borsodi & Virányi, 2024; Vágó-Kürti & Virányi, 2023).

2013 óta fejlesztenek egy olyan egyedi keretrendszert, a SMETRY rendszert, amely a nevelési szintér résztvevői számára kínál eszközt a tanulói közösségek megismerésére és a közösségi folyamatok nyomon követésére. A rendszer kérdéskészlete a Mérei-féle többszemponutú szociometria módszertanán alapul (Herbainé Szekeres és mtsai., 2020; Horváth & Szekeres, 2020), az adatelemzést (benne a szociogram felrajzolásával) pedig interaktív felület támogatja (Horváth & Szekeres, 2014, 2015). A SMETRY kidolgozása és tesztelése során a tanulásban akadályozott diákokra és az autista diákokra is külön figyelmet fordítottunk (pl. Méhes & Stefanik, 2017; Horváth & Szekeres, 2023).

1.2 A MASZK eredményei az 1. ciklusban

Az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK1) 2016-ban alakult multidiszciplináris kutatócsoportként, amely a pedagógia, a gyógypedagógia, a pszichológia és az egészségtudomány területeit hangsúlyosan és arányosan képviseli a kutatásban, az oktatásban és a gyakorlatban. Fő célunk volt olyan pedagógiai módszertanok fejlesztése és elterjesztése, amelyek tudományos bizonyítékokon alapulnak és javítják az autista gyerekek és felnőttek, illetve családtagjaik, pedagógusaik és kortársaik pszichológiai jól-létét, életminőségét, elősegítik az autista emberek társadalmi inklúzióját.

2016 és 2021 között az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK1) fő célja az volt, hogy megvalósítson egy többlépcsős, szisztematikusan felépített kutatási folyamatot, amely reprezentatív mintából kiindulva az egyének szintjéig nyúlik le. A vizsgálatsorozat komplex módszertani eszközökkel dolgozott, és a gyógypedagógus/pedagógus kollégák aktív részvételére épített. Hiánypótló, feltáró vizsgálataink eredményei további kutatási irányok és szakpolitikai célok kijelöléséhez is hozzájárultak. Az egyéni iskolai jól-lét érdekében pedig gyakorlatorientált, inklúziót támogató intervenciós programot - beleértve a hozzákapcsolódó módszertani útmutatót és pedagógus továbbképzést - dolgoztunk ki, amelynek hatásait teszteltük autista gyerekek, osztálytársaik, szülei és tanítóik együttműködésével.

Legfontosabb eredményeink:

- (1) Szisztematikus, az autista emberekre és szüleikre fókuszáló életminőség vizsgálatot végeztünk kvantitatív (n=845) (Eapen és mtsai., 2023; MASZK, 2020; Volgyesi-Molnar és mtsai., 2025) és kvalitatív módszerekkel (n=32) (Németh és mtsai., 2024).
- (2) Elkészítettük a Csillagbusz Inklúziós Intervenciós Programot (CsIIP), melynek alkalmazhatóságát és hatásait teszteltük (összesen 281 alsó tagozatos tanuló, szülei és pedagógusaik részvételével) (a CsIIP-et bemutató kiadványunk [ITT](#) érhető el) (Stefanik et al., 2019).
- (3) Folytattuk egy komoly játékon alapuló digitális szűrőrendszer prototípusának fejlesztését, és a koncepció empirikus validálását végeztük el (Borsos és mtsai., 2022).
- (4) A MASZK munkájával összefonódó projektben partnerünkkel, az Autisták Országos Szövetségével egy olyan digitális támogató rendszert (DATA-rendszer: Digitális Autonómia-Támogatás az Autizmus spektrumon) fejlesztettünk autista gyermekek és felnőttek autonómiájának és társadalmi részvételének támogatására, amely komplexitásában és individualizálhatóságában (funkcióit és szolgáltatásait tekintve) nemzetközileg is egyedülálló (Gyori et al., 2018).

1.3 A MASZK eredményei az 2. ciklusban

2021 és 2025 között az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK2) fő célja az volt, hogy korszerű, tudományos evidenciákon alapuló, pedagógiai módszertanokat alakítson sajátos nevelési igényű tanulók autonómiájának és integrációjának iskolai támogatására a DATA digitális támogató rendszer segítségével. A DATA-rendszer (<https://data.aosz.hu/>) az autista emberek autonómiájának és társadalmi részvételének növelésében alkalmazott, evidencia-alapú vizuális támogatási módszertanok digitális platformja. A rendszer nemzetközi szintén is egyedülálló komplexitásában teremti meg az autista emberek direkt, ám individualizálható támogatását, miközben szabadon elérhető online edukációs tartalmakon keresztül a szakmai és társadalmi autizmus-tudás növekedését is célozza.

Legfontosabb eredményeink:

- (1) Elkészült egy módszertani útmutató a többségi iskolákban oktató pedagógusok számára. Ez az útmutató a valódi, mindennapi iskolai élethelyzetekben jelentkező erősségekre és nehézségekre fókuszál, s azokra a pedagógiai módszertani megoldásokra, amelyek az autista tanulók, osztálytársaik és pedagógusaik számára is sikerélményekhez vezethetnek. A [kiadvány](#) szerkezetében és tartalmában is törekszik a gyakorlati használhatóságra, áttekinthetőségre. Ezt a célt erősítik azok a “mini esetek” is, amelyek tovább mélyítik a hétköznapiokban jelentkező nehézségek hátterének megértését és a DATA-rendszer segítségével történő megelőzést, megoldást (Havasi és mtsai., 2023a).
- (2) Vizsgáltuk a DATA-rendszer alkalmazhatóságát speciális iskolai környezetben, másrészt pedig teszteltük a DATA-rendszer önállóságot támogató szerepét a papír alapú eszközökkel összehasonlítva (Havasi és mtsai., 2023b).
- (3) Mindeközben folytattuk és tovább fejlesztettük nemzetközi együttműködéseinkkel zajló életminőség kutatásainkat (Völgyesi-Molnár és mtsai., 2023; Völgyesi-Molnár et al., 2024).
- (4) Megkezdtek az együttműködést és a kitekintést az intellektuális képességzavarban érintett tanulói csoportok felé (Berényi és mtsai., 2024; Kármán és mtsai., 2022)

Ez alatt a 9 év alatt számos nemzetközi kapcsolatot épített ki a kutatócsoport, amelyek közül most csak a legjelentősebbeket soroljuk fel. Egy évtizedes kapcsolatot ápolunk Kathleen Aspiranti-vel (University of Kentucky, USA), valamint Fulbright kutatóként kutatócsoportunkkal dolgozott személyesen is egy szemeszteren keresztül Ryan Kellems (Brigham Young University, USA), aki részt vett single case design terepkutatásunk kutatási tervének kialakításában. Ez utóbbi kapcsolat erősségét mutatja, hogy kutatócsoport vezetőnk, Szekeres Ágota 2024/2025. tanév őszi félévét Fulbright kutatói ösztöndíjjal a BYU-n töltötte. Az autizmus és életminőség témában megalakult nemzetközi kutatási hálózat mentora Valsamma Eapen (University of New South Wales, Ausztrália), akivel folyamatosan dolgozunk együtt az azonos módszertannal végzett kutatásaink mentén közös publikációkon, ill. közös konferencia megjelenéseken. Új, de jelentős szakmai kapcsolatot alakítottunk ki Christoforos Mamas-szal (University of California, San Diego, USA), akivel szorosan együttműködünk a szociometria módszertanának megújításában.

2. A vizsgálandó probléma felvázolása, a nemzetközi szakirodalmi háttér bemutatása és a kutatómunka szükségességének indoklása

2.1 Autizmus

Az autizmus az emberi fejlődés olyan útja, amely nehézségek és erősségek sajátos mintázataihoz vezet, s ezzel jelentősen befolyásolja az életminőséget és a társadalmi részvételt. Ez a fejlődési út mind etiológiai, mind viselkedési szinten rendkívül heterogén, így multidimenzionális spektrumként értelmezzük. Egységes azonban abban, hogy erősen hat a társas-kommunikációs és társas interakciós készségek és a rugalmas viselkedésszervezés fejlődésére (EMMI, 2020; Lord et al., 2020). Az autizmus előfordulási gyakorisága meghaladja az 1%-ot (Lord et al., 2020), így korántsem ritka állapotról van szó. Az autista gyerekek és fiatalok közoktatási participációja alapvető jog, ugyanakkor nagy kihívást jelent minden résztvevő számára: fel kell készülni azokra a tanulóira, akik komplex kommunikációs igényűek és/vagy intellektuális fogyatékosak is társul autizmusukhoz, ahogyan azokra is, akik jó intellektuális és jó formális nyelvi képességekkel rendelkeznek (Jordan, 2011). Az autista diákok megfelelő támogatásához az autizmus természetéből és az individuális szükségletekből kell kiindulni. Így például a jellegzetes információfeldolgozásból, amely érthetővé teszi az egyes autista gyerekek, fiatalok látszólag szokatlan viselkedéseit, s amely kijelöli a támogatás módszertani alapjait is (Fletcher-Watson & Happé, 2019; Stefanik, 2019). Függetlenül attól, hogy az autizmussal élő tanuló együttnevelésben vesz részt vagy speciális oktatási intézménybe jár, az oktatásnak, támogatásnak két célt kell szolgálnia:

egyrészt elősegíteni a tanuló kompetenciáinak fejlődését az iskolai (és iskolán túli) mindennapi élethelyzetekben, másrészt pedig alakítani és autizmus-barát módon formálni a személyi és tárgyi környezetet (Peeters, 1996; Stefanik, 2019). Az autizmus-specifikus támogatás módszertában a legtöbb tudományos evidencia az úgynevezett komprehenzív, eklektikus megközelítés mögött áll. Azaz, a környezeti adaptációk, a vizuális támogatások, az autizmushoz illesztett kognitív-viselkedési technikák szisztematikus tervezése és alkalmazása mellett kiemelt fontosságú a naturalisztikus helyzetek kiaknázása, a pozitív, meleg atmoszféra, érzelmi kapcsolódás megteremtése, az örömteli és sikeres pillanatok biztosítása is (Stefanik, 2019; Reed, 2016).

Hazai feltáró vizsgálatunk eredményei azt mutatják, hogy az autizmus-ellátás minősége egyenetlen, kapacitása nem elegendő. A megkérdezett szülők iskoláskorú, autista gyermekeik 52%-a többségi iskolában, 48%-a speciális iskolában tanul. Nem találtunk különbséget az ellátással való szülői elégedettségben a két oktatási forma között (noha ez szignifikáns tényező a szülői életminőségben is). A magas támogatási szükségletű, autista gyerekeknek, akik jellemzően speciális nevelésben részesülnek, 57%-a nem kap autizmus-specifikus támogatást (MASZK, 2020).

2.2 Tanulási akadályozottság

A hazai gyógypedagógiai szaknyelv a tanulási akadályozottság szakkifejezést használja a csoport megnevezésére és a tanulásban akadályozott tanuló kifejezést pedig magukra az érintett személyekre (Mesterházi, Szekeres, 2025). Ebbe a csoportba tartoznak azok a tanulók, akik enyhe intellektuális képességszavarban érintettek (IQ 50-70 között), valamint azok a diákok, akiknek átfogó és tartós tanulási problémáik vannak a köznevelés rendszerében (Szekeres, 2007). A kutatási tervben nagyrészt a tanulási akadályozottság kifejezést használjuk, amennyiben csak egy szűkebb köre vonatkoznak a megállapításaink az enyhe intellektuális képességszavar fogalmára váltunk át.

Az együttnevelés során kiemelten fontos figyelembe venni a tanulásban akadályozott tanulók nyelvi, kognitív, kreatív és mozgásos sajátosságait (Macher, 2016; Macher, 2014; Kaibinger, 2025; Virányi és Macher, 2025). Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy a tanulásban akadályozott és a többségi tanulók fejlődési üteme hasonló, ami lehetőséget teremt a sikeres együttnevelésre.

Az együttnevelés során kialakuló kortárskapcsolatok elősegítik a tanulók konfliktuskezelő képességének fejlődését, az eltérő nézetek elfogadását, valamint a barátságok érzelmi mélyülését. A kortárscsoportba való tartozás minden tanuló számára jelentős, de a tanulásban akadályozott tanulók esetében kiemelt kompenzáló szerepet tölt be a tanulmányi nehézségek ellensúlyozásában. Az együttnevelés sikerességének egyik meghatározó tényezője a csoporttársak elfogadó és befogadó attitűdje (Fischer, 2009; McCoy, Banks, 2012). A tanulási problémákkal küzdő tanulók általában alacsonyabb népszerűséggel, kevesebb baráti kapcsolattal és marginális csoportszereppel rendelkeznek (Frostad, Pijl, 2007), amely negatívan hat az énképükre és önértékelésükre is (Szenczi, 2008). Hazai kutatások arra is rámutattak, hogy az integráló osztályokban a tanulásban akadályozott tanulók elsősorban a többségi tanulók körében keresnek baráti kapcsolatokat, nem saját csoporttársaik között (Kiss, Szekeres, 2016).

2.3 Életminőség

Az életminőség egyrészt az egyén általános tapasztalata saját jóllétével kapcsolatosan, másrészt a közösségi és társadalmi részvétel lehetősége az egyén képességeinek kiteljesítésére, avagy az életminőség egy elégedettség mérőnk saját állapotunk és elvárásaink, környezetünk viszonyában, öröm-mutatónk aktivitásaink, megélt élethelyzeteink kapcsán (Csuka, Völgyesi-Molnár, Prónay, 2023). Az életminőség speciális szükségletű csoportokban az ellátás, támogatás, az alapvető emberi jogok érvényesülésének egyik hatásmérőjeként is szolgálhat (Verdugo et al, 2012).

Autizmusban az életminőséget a tipikusan fejlődő kortársakéval összevetve ön- és szülői beszámolók eredményei mentén értelmezik és tárják fel, s ezek jórészt egy irányba mutatnak: az autizmusban érintett személyek életminősége rosszabb, mint a tipikusan fejlődő, illetve egyéb krónikus betegségben érintett személyeké (Lord és mtsai., 2020). Tanulási akadályozottság esetén részben hasonló módszertant követnek, ám az eredményeket sok esetben fenntartással kell kezelni, mert sok kutatás kis mintán alapul és jellemzően csak szülői beszámolókat használnak, amelyek megbízhatósága korlátozott (Emerson és mtsai., 2023).

Autizmusban és tanulási akadályozottság esetén is nem csupán az adott személyre, de családja életminőségére is jelentős hatással van állapota. Az autista és/vagy tanulásban akadályozott tanulók szülei magasabb stresszt élnek át és alacsonyabb életminőségről számolnak be. Ugyanakkor mind a gyermekek, mind a szüleik számára fontos protektív tényezőnek bizonyul a jó minőségű társas kapcsolatok (és támogatottság) jelenléte (Csuka, Völgyesi-Molnár, Prónay, 2023)

Az utóbbi évek életminőség kutatási irányzatainak egyik fókusza az ellátással, támogatással, ill. oktatással való elégedettség, az abba való bevonódás életminőségre gyakorolt hatásait igyekszik feltárni, valamint az azok mögött húzódó tényezők rendszerét, kölcsönhatásait megismerni (Vasilopoulou and Guan, 2016; Musetti et al, 2021). Autista tanulók szüleinek életminőségére úgy tűnik, jelentős hatással van gyermekük ellátásával, a körülöttük zajló szakmai tevékenységekkel való elégedettség vagy éppen annak hiánya (Vernhet és mtsai., 2022, Volgyesi-Molnar és mtsai., 2024).

2.4 Társas kapcsolatok és a tanári ráhangoltság szerepe

A tanulók iskolai jólétének és társas beilleszkedésének vizsgálata egyre nagyobb hangsúlyt kap a neveléstudományi kutatásokban. A társas kapcsolatok minősége és a kortárskapcsolatokban betöltött szerepek alapvetően befolyásolják a gyermekek iskolai élményeit, önértékelését és pszichés jólétét. Mivel egyre nagyobb arányban jelennek meg az együttnevelésben mind az autista, mind pedig a tanulásban akadályozott tanulók, így fontos tudnunk, hogy milyen kapcsolatokat alakítanak ki az osztályközösségben. Hiszen ezen kapcsolatok kialakítását, fenntartását és akár lezárását itt tapasztalják meg először, amire aztán később a munkahelyükön vagy akár a lakóközösségükben is szükségük lehet. A kutatások egyértelműen azt mutatják, hogy kortárskapcsolatok hatással lehetnek a tanulmányi eredményekre (Wentzel és mtsai., 2018), a pszichológiai jól-létükre (Sigstad, 2016), a kommunikációs és társas képességeik fejlődésére (Daley & McCarthy, 2021), valamint a későbbi társadalmi beilleszkedésükre is (Giesbers és mtsai., 2019). Autista tanulók esetében azt találták, hogy kevesebb kölcsönös választást kapnak, valamint kevesebb barátjuk van a többségi osztályban (Koster, Pijl, Nakken and Van Houten, 2009; Mendelson, Gates and Lerner, 2016). Ugyanez a mintázat látható tanulásban akadályozott tanulók esetében is (Adiyaman University & Firat, 2020; Avramidis, Avgeri & Strogilos, 2018; Köb & Janz, 2021). Mindkét csoport esetében érdemes a kognitív képességekkel, a nemmel, az életkorral és az osztály légkörével, mint befolyásoló tényezővel számolni. A társas kapcsolatok alakulására jelentős hatással lehet a pedagógus is (Ilias et al., 2021).

A nemzetközi tanulmányokban egyre gyakrabban jelenik meg a tanári ráhangoltság (teacher attunement) fogalma. Tágabb értelemben a tanár-diák kapcsolat több dimenziójára fókuszál, magába foglalja a tanárok diákokról való tudását, annak felhasználását a velük folytatott interakciók során (Whitehead és mtsai., 2021). A tanári ráhangoltság fontos szerepet játszik a diákok szociális fejlődésének támogatásában, barátságok kialakításában és az osztályközösség erősítésében (Simões et al., 2018; Hoffman et al., 2015). A tanári ráhangoltság társas kapcsolati dimenzióját a diákok közötti interperszonális kapcsolatokról és dinamikáról szerzett tudás összességéként határozhatjuk meg (Hamm és mtsai., 2011; Horváth, Szenczi-Velkey, és mtsai., 2024; Marucci és mtsai., 2018; Mikami és mtsai., 2019; Neal és mtsai., 2011; Schwab és mtsai., 2022; Skinner & Belmont, 1993). Szorosan összefügg a diákok szociális integrációjával az iskolában (Hoffman et al., 2015) és pozitív hatással lehet a diákok tanulmányi teljesítményére és érzelmi jólétére (Marucci et al., 2018; Finkelstein et al., 2018).

A tanári ráhangoltság vizsgálata rámutatott arra is, hogy a pedagógusoknak nehézséget okozhat a diákok saját társas elfogadottságáról való vélekedésének megismerése (Germani, 2021), különösképp sajátos nevelési igényű diákok esetében (Wilbert et al., 2020; Peceguina és mtsai., 2022). A tanár ráhangolódása az osztályon belüli társas dinamikára tehát kulcsfontosságúnak tekinthető. Ha a tanárok tisztában vannak a diákok társas helyzetével és kapcsolataival, és ezt a tudást célzott módszertani-didaktikai tervezésükben hasznosítják, nagyobb valószínűséggel képesek olyan társas élményteret kialakítani, amely támogatja az összes diákot (Köb & Janz, 2023).

3. Kutatási célok és kérdések

A kutatás egyes fázisainak megfelelően mutatjuk be a közvetlen és közvetett céljainkat.

1. fázis: Védőfaktorok feltárása autizmusban, a szülők és a gyermekek életminősége

Közvetlen céljaink:

- (1) A hazai vizsgálatba bevont magasan funkcionáló, iskoláskorú autista gyermekek szüleinek életminőségére pozitív-protektív módon ható tényezők feltárása.
- (2) A hazai vizsgálatba bevont magasan funkcionáló, iskoláskorú autista gyermekek és szülei életminőségének és ellátással, köznevelési helyzettel való elégedettségének megismerése.
- (3) Fentiek nemzetközi együttműködésben történő összevetése hat másik országgal (Ausztrália, Egyesült Királyság, Indonézia, Malájzia, Románia, Spanyolország és Szingapúr) azonos módszertannal végzett vizsgálatainak eredményeivel.

Közvetett célunk: ajánlások megfogalmazása az életminőséget és pszichológiai jól-létet befolyásoló, szülőket támogató tényezők ismeretében előremutató ellátási formákra, módszertanokra autizmus specifikusan.

Főbb hipotéziseink a következők:

1. Feltételezésünk szerint a jó intellektusú, jó verbalitású autista gyermekek szülei jobb életminőséggel rendelkeznek, amennyiben gyermekük tüneti képe enyhébb, életminősége és önértékelése jobb, iskolai helyzetük kedvezőbb és szakmai támogatásuk megfelelő, valamint a szülők is érzékelik gyermekeik erősségeit, ill. pozitívabb szülői észleletet élnek meg.
2. A szülők életminősége a szocio-demográfiai és ökonómiai helyzettel szoros összefüggést mutat, ugyanakkor más környezeti tényezők (pl. gyermekük ellátása, intézményes nevelési helyzete és a szakemberekkel való együttműködése) is hangsúlyosak lehetnek.
3. Feltételezzük, hogy autista tanulók és szülei esetében más országokkal összehasonlítva számos, az életminőséget azonos módon befolyásoló tényezőt azonosíthatunk, ugyanakkor kulturális faktorok is szerepet játszhatnak az esetleges eltérő helyzetértékelésekben.

2. fázis: Védőfaktorok feltárása tanulási akadályozottságban, a szülők és a gyermekek életminősége

Közvetlen céljaink:

- (1) A hazai vizsgálatba bevont iskoláskorú tanulásban akadályozott gyermekek szüleinek életminőségére pozitív-protektív módon ható tényezők feltárása.
- (2) A hazai vizsgálatba bevont iskoláskorú tanulásban akadályozott gyermekek és szülei életminőségének és ellátással, köznevelési helyzettel való elégedettségének megismerése.

- (3) A hazai vizsgálatba bevont magasan funkcionáló, iskoláskorú autista gyermekek és a tanulásban akadályozott gyermekek életminőségére protektív módon ható tényezők összevetése, a köznevelési helyzettel való elégedettségük közös metszetének feltárása.

Közzetett célunk: ajánlások megfogalmazása az életminőséget és pszichológiai jól-létet befolyásoló, szülőket támogató tényezők ismeretében előremutató ellátási formákra, módszertanokra a tanulásban akadályozott tanulóira és szüleikre fókuszálva.

Főbb hipotéziseink a következők:

1. Feltételezésünk szerint a tanulásban akadályozott tanulók szülei alacsonyabb életminőségről fognak beszámolni, hasonlóan a nemzetközi eredményekhez.
2. Feltételezésünk szerint az alkalmazott mérőeszközök alkalmasak lehetnek a tanulásban akadályozott tanulók mérésére.
3. A tanulásban akadályozott gyermeket nevelő szülők életminősége a szocio-demográfiai és ökonómiai helyzettel szoros összefüggést mutat, ugyanakkor más környezeti tényezők (pl. gyermekük ellátása, intézményes nevelési helyzete és a szakemberekkel való együttműködése) is hangsúlyosak lehetnek.

3. fázis: A védőfaktorok egyike: a tanári ráhangoltság társas kapcsolati dimenziójának vizsgálata a köznevelésben

Közzetett célunk:

- (1) a tanári ráhangoltság társas kapcsolati dimenziójának vizsgálata hazai együtt- és különnevelő oktatási intézményekben, 3. és 4. évfolyamon tanító pedagógusok és gyógypedagógusok, valamint az általuk oktatott osztályközösségek részvételével.

Közzetett célunk: a magasabb fokú tanári ráhangoltság támogathatja a pedagógusok közösségfejlesztő tevékenységét, hozzájárulva a diákok jóllétének növeléséhez, a támogató iskolai környezet kialakításához, a tanulmányi eredmények javításához és összességében egy befogadóbb intézményi környezet létrejöttéhez.

Főbb hipotéziseink a következők:

1. Bár a pedagógusok (tanítók és gyógypedagógusok) többsége a saját ráhangoltságát magasfokúnak ítéli a társas kapcsolatok területén, a pedagógusok megítélése és a tanulóktól szociometriai adatfelvétellel nyert adatok között lesz diszkrépancia.
2. Az intézményi körülmények (különnevelés vagy együttnevelés) és a pedagógusok felkészültsége befolyásolhatja a ráhangoltság összetevőit.
3. Az együttnevelésben a tanítók ráhangoltsága alacsonyabb lesz sajátos nevelési igényű (elsősorban autista és tanulásban akadályozott) tanulók esetében, mint nem sajátos nevelési igényű tanulók esetében.

4. Módszerek

4.1 Áttekintés: a kutatás egyes fázisai

A tervezett kutatás az alábbi fázisokat, nagyobb tematikus egységeket tartalmazza:

- 1) Az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK2) 2021-2025-ös kutatási periódusában elvégzett vizsgálatokhoz kapcsolódó további **publikációk** elkészítése és benyújtása
- 2) Az 1. kutatási fázis megvalósítása: **Védőfaktorok feltárása autizmusban**, a szülők és a gyermekek életminősége
- 3) A 2. kutatási fázis megvalósítása: **Védőfaktorok feltárása tanulási akadályozottságban**, a szülők és a gyermekek életminősége
- 4) A 3. kutatási fázis megvalósítása: **A védőfaktorok egyike: a tanári ráhangoltság társas kapcsolati dimenziójának vizsgálata a köznevelésben**
- 5) **Önjáró (self-paced) kurzusok** kidolgozása a felnőttképzés keretében pedagógusoknak, gyógypedagógusoknak és szülőknek
- 6) **Publikációk** készítése és benyújtása

Az alábbiakban részletesebben bemutatjuk az egyes elemek alkalmazandó módszertanait.

4.2 Az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK2) 2021-2025 közötti pályázati ciklusban lefolytatott kutatások további publikálása

A MASZK2 kutatásai során két meghatározó kutatási irányt folytatott, ezért a tervezett publikációkat is ennek megfelelően strukturáljuk. Az első kutatási irányhoz az alábbi anyagok elkészítését tervezzük:

1. Anyai és apai életminőségbeli különbségek és azt meghatározó tényezők feltárása autista emberek hazai, nagymintás vizsgálata alapján
2. Magas támogatási szükségletű autista személyek szüleinek életminősége, szocio-ökonómiai helyzete és társas támogatottsága
3. Jó intellektusú, jó verbalitású autista gyermekek és szüleik életminőség vizsgálatának első hazai eredményei

A 2. kutatási irányban a DATA rendszer és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások voltak a középpontban. Készülő tanulmányok a DATA-kutatási iránnyal kapcsolatban:

1. Győri, M., Havasi Á., Murányi-Varga, F., Virányi, A., Csákvári J., Völgyesi-Molnár, M., Bertók, Cs., Stefanik, K. & Kellems, O.R. (előkészületben). *Development and Key Features of the Digital Autonomy Support on the Autism Spectrum (DATA) System and Service*.
2. A DATA-rendszer alkalmazhatósága speciális iskolai környezetben

4.3 Az 1. kutatási fázis megvalósítása: Védőfaktorok feltárása autizmusban, a szülők és a gyermekek életminősége

A szülői életminőség kapcsán az alábbi eljárásokat tervezzük alkalmazni:

- kérdőív-rész az alapvető (szülői) adatokra és szocio-demográfiai ill. ökonómiai (SES) helyzetre, valamint társas támogatottságra (MASZK1 nagymintás kérdőívből rendelkezésre áll)
- kérdőív-rész a gyermeki adatokról (diagnózis, intézmény, ellátás, erősségek, szülő-intézmény kapcsolat)
- Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ): parent-report version (Goodman, 2001; Rózsa & Kő, 2015).
- Quality of Life in Autism (QOLA): a MASZK1 korábbi kutatása során fordítottuk, adaptáltuk (Völgyesi-Molnár és mtsai., 2023).

- Parent Stress Scale (PSS) (Berry, J. O., & Jones, W. H., 1995; ford. Markó, É., & Hegedűs, P., 2018)

A vizsgálatba bevonni kívánt iskoláskorú, magasan funkcionáló autista tanulók esetében az alábbi eljárásokat tervezzük alkalmazni:

- Kidscreen-10: self-report version (Ravens-Sieberer és mtsai., 2005)
- Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ): self-report version 11 éves kortól (Goodman, 2001; Rózsa & Kő, 2015).

Jelen vizsgálataink során 100 fő magasan funkcionáló, autista gyermekkel és szüleikkel (szintén 100 fő) tervezzük az önkitöltésre alkalmas kérdőívcsomagunk felvételét. A terveink szerint az alábbi kritériumoknak megfelelően kerülnek be a gyermekek a kutatásba: életkoruk 7-16 év között van, magasan funkcionáló (korábbi dokumentáció alapján mért IQ>90), jó verbalitású gyermekek, az autizmus spektrum zavar diagnózisának felállítása óta eltelt idő min. 1 év és a szülő/gondviselő elérhető.

Etikai megfontolások: ezen kutatási fázis etikai engedélyezését az ELTE BGGYK Tudományos- és Kutatásetikai Bizottságánál kérvenyezzük. Fontos kiemelni, hogy minden résztvevő tájékozott beleegyezését kérjük, annak visszavonhatósága mellett. A vizsgálat a lehető legkisebb megterhelésre törekszik, a kérdőívek kitöltésére a személyek protetikusan környezetben, módszertanilag kimagasló tudással rendelkező szakember támogatásával vállalkoznak.

4.4 A 2. kutatási fázis megvalósítása: Védőfaktorok feltárása tanulási akadályozottságban, a szülők és a gyermekek életminősége

Ezen kutatási fázisban használt mérőeljárások nagyrészt átfednek az 1. kutatási fázisban használt eljárásokkal, hogy össze tudjuk vetni az autizmus és a tanulási akadályozottság esetén kapott eredményeket.

A fentieknek megfelelően a szülői életminőség kapcsán az alábbi eljárásokat tervezzük alkalmazni:

- tanulási akadályozottságra átdolgozott kérdőívrész az alapvető (szülői) adatokra és szocio-demográfiai ill. ökonomiai (SES) helyzetre, valamint társas támogatottságra
- tanulási akadályozottságra átdolgozott kérdőívrész a gyermeki adatokról (diagnózis, intézmény, ellátás, erősségek, szülő-intézmény kapcsolat)
- Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ): parent-report version (Goodman, 2001; Rózsa & Kő, 2015).
- Quality of Life in Autism (QOLA): a MASZK1 korábbi kutatása során fordítottuk, adaptáltuk (Volgyesi-Molnar és mtsai., 2023).
- Parent Stress Scale (PSS)

A vizsgálatba bevonni kívánt iskoláskorú, intellektuális képességzavarban érintett tanulók esetében az alábbi eljárásokat tervezzük alkalmazni:

- Kidscreen-10: self-report version (Ravens-Sieberer és mtsai., 2005)
- Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ): self-report version 11 éves kortól (Goodman, 2001; Rózsa & Kő, 2015).

Jelen vizsgálataink során 100 fő tanulásban akadályozott (enyhe intellektuális képességzavarban érintett) gyermekkel és szüleikkel (szintén 100 fő) tervezzük az önkitöltésre alkalmas kérdőívcsomagunk felvételét. A terveink szerint az alábbi kritériumoknak megfelelően kerülnek be a gyermekek a kutatásba: életkoruk 10-16 év között van, a szakértői véleményben szereplő IQ 50 és 70

között van, az intellektuális képességszavar diagnózisának felállítása óta eltelt idő min. 1 év és a szülő/gondviselő elérhető.

Etikai megfontolások: ezen kutatási fázis etikai engedélyezését az ELTE BGGYK Tudományos- és Kutatásetikai Bizottságánál kérvenyezzük. Fontos kiemelni, hogy minden résztvevő tájékozott beleegyezését kérjük, annak visszavonhatósága mellett. A vizsgálat a lehető legkisebb megterhelésre törekszik, a kérdőívek kitöltésére a személyek protetikusan környezetben, módszertanilag kimagasló tudással rendelkező szakember támogatásával vállalkoznak.

4.5 A 3. kutatási fázis megvalósítása: A védőfaktorok egyike: a tanári ráhangoltság társas kapcsolati dimenziójának vizsgálata a köznevelésben

A kutatás ezen fázisában két eszközt tervezünk használni:

1. a tanári ráhangoltság társas kapcsolati dimenzióját vizsgáló kérdőív (Horváth, Szekeres, és mtsai., 2024; Horváth, Szenczi-Velkey, és mtsai., 2024) – pedagógus tölti ki

A kérdőív két kérdéscsoportból áll: az első a tanári ráhangoltságot befolyásoló háttértényezők feltárására, a második a társas kapcsolati dimenzió megismerésére irányul. Ez utóbbi a kölcsönös rokonszenvi kapcsolatok, ezek mentén a közösségben kirajzolódó csoportok és a közösségben létrejövő szerepekről való tudás feltárását célozza. A szerepek esetén azt kell jelölnie a pedagógusnak, hogy szerinte kiket választanak a tanulók az adott kérdésben a legtöbbet és nem azt, hogy ők maguk kiket választanak. A társas kapcsolati dimenzióra vonatkozó szociometriai jellegű kérdések tartalma megegyezik a tanulói szociometriai kérdéssor azonos típusú kérdéseivel.

2. egy tanulói szociometriai kérdéssor (Herbainé Szekeres és mtsai., 2020; Horváth & Szekeres, 2020) – tanuló tölti ki

A kérdéssor 20 szociometriai kérdésből, 3 felhasználói élményre vonatkozó, valamint 2 gyakorló kérdésből áll. A szociometriai kérdések 4 rokonszenvi, 4 funkció, 6 beilleszkedési nehézségre vonatkozó, valamint 6 pozitív, egyéni képességre vonatkozó kérdésből tevődnek össze. A szociometriai adatok mellett még rögzítésre kerül a tanulók neme, osztályfoka, valamint sajátos nevelési igényük, amennyiben ez releváns.

Mindkét eszköz esetében az adatfelvétel számítógépen történik, a SMETRY rendszer (Horváth & Szekeres, 2020) online felületén. A szociometriai kérdések a Mérei-féle többszempontú szociometria módszertana alapján lettek összeállítva (Herbainé Szekeres és mtsai., 2020; Horváth, Szekeres, és mtsai., 2024; Horváth & Szekeres, 2020).

Jelen vizsgálataink során 20 fő együttnevelésben tanító pedagógus és 20 fő különnevelésben tanító gyógypedagógus és az általuk oktatott 3. vagy 4. évfolyamos osztályközösségek tanulóinak bevonását tervezzük a kutatásba. Így várhatóan 20 fő pedagógus, 20 fő gyógypedagógus és nagyjából 600-700 fő 3. vagy 4. évfolyamos gyermek alkotja a mintát. Különnevelésben elsősorban olyan közösségeket keresünk, ahol tanulásban akadályozott és autista tanulók tanulnak. Együttnevelésben szintén célunk ezen tanulók befogadását biztosító osztályok megismerése. A pedagógusok és gyógypedagógusok beválasztásának kritériumai: 3. vagy 4. évfolyamos osztályt vezessen és legalább 2 éve, megszakitás nélkül oktassa/nevelje az adott osztályközösséget.

Etikai megfontolások: ezen kutatási fázis etikai engedélyezését az ELTE BGGYK Tudományos- és Kutatásetikai Bizottságánál kérvenyezzük. Fontos kiemelni, hogy minden résztvevő tájékozott beleegyezését kérjük. A szociometria módszertana miatt kiemelten fontos, hogy az osztályban minden tanuló részt vegyen az adatfelvételen, ez nehezítheti a megvalósítást.

4.6 Önjáró (self-paced) kurzusok kidolgozása

Kutatások eredményei (pl. Burgess et al., 2022; Owens et al., 2023; Moller et al., 2024) világosan rámutatnak arra, hogy mind a pedagógusok, mind a szülők számára kulcsfontosságú a korszerű, tudományos evidenciákon alapuló ismeretekhez való hozzáférés az autista, valamint a tanulásban akadályozott gyermekek közösségi helyzetének, életminőségének és oktatási támogatásának javítása érdekében. A kutatási eredményeken alapuló ismeretbővítés hozzájárulhat a tévhitek csökkentéséhez, támogathatja a (jog)tudatos, tájékozott szülői támogató viselkedést és fokozhatja a pedagógusok speciális tudását, a gyakorlati ismeretek közvetítését.

Az önjáró (self-paced) kurzusok fejlesztésének célja, hogy rugalmasan elérhető, saját tempóban feldolgozható tanulási lehetőséget biztosítsunk számukra, közvetlenül a kutatásaink által feltárt szükségletek és védőfaktorok mentén. A pedagógusok számára a kurzusok a tanári ráhangoltság társas kapcsolati dimenziójára, az inkluzív osztályközösség-építésre, valamint az autista és a tanulásban akadályozott tanulók befogadó támogatására fókuszálnak. A szülők számára pedig olyan tudásanyagokat kínálnak, amelyek segítik gyermekük társas beilleszkedésének és iskolai jóllétének támogatását, valamint az iskolákkal való eredményesebb együttműködést.

Az önjáró kurzusok hozzájárulhatnak az alacsony erőforrású közösségekben élő szülők és pedagógusok hozzáféréseinek biztosításához, támogatva ezzel a szülőket az eligazodásban gyermekük lehetőségeivel kapcsolatban (pl. Terol et al., 2022; Turgeon et al., 2020). A mikrotanulás elvei mentén (pl. Filipe et al. 2020; Cronin & Durham, 2024) a mindennapi életbe könnyen beilleszthető, fókuszált, rövid tanulást tesszük lehetővé a szülők és a pedagógusok számára. A képzések tematikája szorosan épít a kutatásunk során feltárt életminőségi tényezőkre, az oktatási környezet minőségi jellemzőire és a közösségi befogadásban rejlő protektív hatásokra. Célunk, hogy a kurzusok eredményeként növekedjen a pedagógusok társas érzékenysége és inkluzív szemlélete, valamint, hogy a szülők tudatosabban, aktívabban vehessenek részt gyermekük oktatási és közösségi támogatásában, ezzel is hozzájárulva az érintett tanulók életminőségének javulásához.

4.7 Publikációk elkészítése

Terveink szerint megjelenének a releváns hazai neveléstudományi és gyógypedagógiai fókuszú konferenciákon, valamint - a korábbi gyakorlatnak megfelelően - a jelentősebb nemzetközi konferenciákon, ahol autizmus és/vagy intellektuális képességzavar témái jelennek meg hangsúlyosan. A konferencia megjelenések mellett mind kvantitatív, mind kvalitatív hangsúlyú publikációk megírását tervezzük.

5. Személyi feltételek

A kutatócsoport autizmussal foglalkozó szakemberei több évtizede dolgoznak együtt. Ehhez a csapathoz csatlakoznak azok a kollégák, akik tanulásban akadályozott gyermekekkel, tanulókkal foglalkoznak. Mindannyian a jelen kutatási projekt szempontjából releváns tapasztalattal rendelkeznek. Az alábbi táblázat röviden összefoglalja ezeket a kompetenciákat.

5.1. táblázat: A kutatócsoport tagjai, szerepkörük, releváns kompetenciáik.

Kutatócsoport-tag	Szerepkör	Intézményes-szakmai-tapasztalati háttér	Releváns kompetenciák
Dr. Szekeres Ágota	kutatásvezető 2025-2029	egyetemi oktató	tanulási akadályozottság, gyógypedagógia, pszichológia, társas kapcsolatok, szociometria, projektvezetés
Dr. habil Győri Miklós	kutató	-	autizmus, gyógypedagógia, pszichológia, támogatási módszertanok, kutatómódszertan, informatika
Dr. Havasi Ágnes	kutató	egyetemi oktató, gyakorló pedagógus	autizmus, gyógypedagógia, kutatómódszertanok, digitális módszertanok, projektmenedzselés, gyakorlati pedagógiai munka
Dr. Stefanik Krisztina	kutató	egyetemi oktató, gyakorló pszichológus	autizmus, gyógypedagógia, pszichológia, támogatási módszertanok, kutatómódszertan

Dr. Völgyesi-Molnár Márta	kutató	egyetemi oktató, gyakorló gyógypedagógus	autizmus, gyógypedagógia, integrációs módszertanok, életminőség, kutatómódszertan, gyakorlati pedagógiai munka
Dr. Németh Vivien	kutató	egyetemi oktató, gyakorló gyógypedagógus	autizmus, gyógypedagógia, gyakorlati pedagógiai munka
Dr. Virányi Anita	kutató	egyetemi oktató	tanulási akadályozottság, gyógypedagógia, e-learning szakértő
Dr. Macher Mónika	kutató	egyetemi oktató	tanulási akadályozottság, gyógypedagógia
Dr. Jakab Zoltán	kutató	egyetemi oktató	pszichológia, kutatómódszertan
Horváth Endre	kutató	egyetemi oktató, doktorandusz	tanulási akadályozottság, gyógypedagógia, társas kapcsolatok, szociometria, webfejlesztés
Berényi Diana	kutató	egyetemi oktató, doktorandusz, gyakorló gyógypedagógus	tanulási akadályozottság, gyógypedagógia, gyakorlati pedagógiai munka
Némethy Fruzsina	kutató	egyetemi oktató, doktorandusz	autizmus, gyógypedagógia
Janoch Mónika	kutató	egyetemi oktató, gyakorló pedagógus	autizmus, gyógypedagógia, gyakorlati pedagógiai munka
Ősi Tamásné	kutató	egyetemi oktató, gyakorló gyógypedagógus	autizmus, gyógypedagógia, gyakorlati pedagógiai munka
Csegregi András	kutató	egyetemi oktató, gyakorló gyógypedagógus	autizmus, gyógypedagógia, gyakorlati pedagógiai munka
Gacsó Adrienn	kutató	egyetemi oktató, gyakorló gyógypedagógus	tanulási akadályozottság, gyógypedagógia, gyakorlati pedagógiai munka
Földi Fanni	kutató	egyetemi oktató, doktorandusz	pedagógia, kutatómódszertan
Janák Erzsébet	kutatási asszisztens, kutatásszervező	egyetemi adminisztratív munkatárs	projekt-adminisztráció, kutatásszervezés

6. Ütemezés

A fő kutatási elemek ütemezésének áttekintését alább az 5.1. táblázat, a munkálatok részletesebb ütemezését tartalmazó GANTT diagramot az 5.2 táblázat mutatja be.

6.1. táblázat: A kutatás tervezett tematikus egységei és átfogó ütemezésük

	kutatási tevékenység	projekt-évek
1)	Az MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK2) 2021-2025 közötti pályázati ciklusban lefolytatott kutatások további publikálása	1-2.
2)	Az 1. kutatási fázis megvalósítása: Védőfaktorok feltárása autizmusban, a szülők és a gyermekek életminősége	1-2.
3)	A 2. kutatási fázis megvalósítása: Védőfaktorok feltárása tanulási akadályozottságban, a szülők és a gyermekek életminősége	2-3.
4)	A 3. kutatási fázis megvalósítása: A védőfaktorok egyike: a tanári ráhangoltság társas kapcsolati dimenziójának vizsgálata a köznevelésben	1-2.
5)	Önjáró (self-paced) kurzusok kidolgozása	4.
6)	Publikációk elkészítése	3-4.

6.2. táblázat: Finomabb ütemezés (GANTT diagram)

	1. projektév		2. projektév		3. projektév		4. projektév	
1) Megkezdett publikációs tevékenység lezárása								
2) 1. kutatási fázis								
3) 2. kutatási fázis								
4) 3. kutatási fázis								
5) Önjáró (self-paced) kurzusok kidolgozása								
6) Publikációk elkészítése								

Jelölések: előkészítő szakasz: intenzív munkaszakasz:

7. Várható tudományos eredmények és hasznosulás

7.1 Várt elsődleges eredmények, kimenetek

Az 1. kutatási fázis terveink szerint feltárja, hogy mely egyéni, családi, társadalmi vagy ellátórendszeri tényezők járulnak hozzá pozitív-protektív módon a magasan funkcionáló, iskoláskorú autista gyermekeket nevelő szülők életminőségéhez. Részletes kép nyerhető arról, hogy a szülők és autista gyermekeik hogyan értékelik a jelenlegi köznevelési rendszert, az ellátási formákat, valamint milyen hiányosságokat vagy szükségleteket fogalmaznak meg. A nemzetközi összehasonlítás során lehetőség nyílik arra, hogy a hazai adatokat más országok eredményeivel összevessük, azonos módszertani keret mentén. Ezáltal láthatóvá válhatnak a rendszerszintű különbségek és jó gyakorlatok, illetve a kultúrafüggő és univerzális tényezők egyaránt. Lehetőség nyílik arra, hogy konkrét, autizmus-specifikus javaslatokat fogalmazzunk meg a szülőket támogató szolgáltatások fejlesztésére, illetve olyan ellátási formák kialakítására, amelyek figyelembe veszik az érintett családok valós szükségleteit és növelik az érintettek elégedettségét. Összességében a kutatás hozzájárulhat a hazai autizmus-specifikus szolgáltatások és köznevelési gyakorlat tudományosan megalapozott fejlesztéséhez, elősegítve egy inkluzívabb nevelési rendszer kialakítását, amely jobban igazodik az autista tanulók sajátos szükségleteihez, és nemzetközi szinten is értékes összehasonlító adatokkal gazdagítja a szakmai diskurzust.

A 2. kutatási fázisban a tanulásban akadályozott tanulók szülei kapcsán hasonló eredményekre számíthatunk, mint az autizmusban érintett populáció esetében. Kiegészítve azzal, hogy adatokat szolgáltatunk arról, hogy a két különböző tanulói csoport szüleinek milyen közös vagy eltérő tényezők jelenthetnek kihívást vagy épp védőfaktort a mindennapi életükben és a köznevelési rendszerben való eligazodás során. Az elemzések feltárhatják, hogy melyek azok a közös területek – például az együttműködés minősége az iskolával vagy a szülők bevonása a nevelési folyamatba –, amelyek mindkét célcsoport esetében jelentősen befolyásolják a jól-létet és az elégedettséget. A kutatás eredményeire építve olyan ajánlások születhetnek, amelyek konkrét, célzott megoldásokat kínálnak a tanulásban akadályozott tanulók és családjaik számára. Összességében a kutatás nemcsak új tudományos ismereteket szolgáltat a tanulásban akadályozott tanulók családjainak életminőségéről, hanem hozzájárulhat a hazai ellátási rendszer fejlesztéséhez.

A 3. kutatási fázis várhatóan megerősíti azt a hipotézist, hogy a pedagógusok – bár önmagukat társas téren ráhangoltak tartják – nem mindig érzékelik pontosan a diákok valós társas helyzetét. Az eredmények alapján várható, hogy a különnevelésben dolgozó gyógypedagógusok magasabb szintű társas ráhangoltságról számolnak be, amely a speciális képzésükből és a célzott tapasztalataikból

fakadhat. Ez az eredmény megerősítheti a gyógypedagógiai kompetenciák jelentőségét az inkluzív nevelés szempontjából is. Feltételezhetően a pedagógusok számára kihívást jelent az SNI tanulók társas beilleszkedésének segítése, és több támogatásra van szükségük ezen a területen. Ezen kutatási fázis eredményei alapján javaslatok tehetők a pedagógusok szakmai továbbképzésére, különös tekintettel a társas érzékenység és a közösség-fejlesztés témáira. Az eredmények megerősíthetik, hogy a pedagógusok ráhangoltsága kulcsfontosságú tényező lehet a pozitív közösségi dinamika kialakulásában, ami végső soron a tanulmányi eredményeket is javíthatja. Összességében az eredmények hozzájárulhatnak a pedagógusok társas érzékenységének célzott fejlesztéséhez, és alapot nyújthatnak olyan intézményi gyakorlatok bevezetéséhez, amelyek elősegítik az inkluzív iskolai környezet kialakítását.

A pedagógusoknak és szülőknek szánt (min. 1-1) önjáró kurzus kidolgozása a kutatás alapján közvetlen, gyakorlati eredményeket hozhat mindkét célcsoport számára.

Pedagógusok számára:

A kurzus lehetőséget biztosít arra, hogy rugalmasan, saját tempóban mélyítsék el tudásukat a tanári ráhangoltság, a társas kapcsolatok formálása, valamint az autizmusban érintett és a tanulásban akadályozott tanulók befogadó oktatása területén.

Arra számítunk, hogy a kurzus elvégzése után:

- Növekszik a társas érzékenységük és tudatosságuk az osztályközösségek dinamikájával kapcsolatban.
- Magabiztosabban és empátikusabban kezelhetik a különböző szükségleteket, ami elősegíti a támogató iskolai környezet kialakítását.

A pedagógusok számára kidolgozott képzés később beépülhet kurzusok tananyagába akár a pedagógusképzésben, akár a gyógypedagógusképzésben.

Szülők számára:

A kurzus segíti a szülőket abban, hogy:

- Jobban megértsék gyermekük társas beilleszkedésének kihívásait és lehetőségeit, valamint a pedagógusok szerepét ebben.
- Tudatosabban tudjanak együttműködni a pedagógusokkal, közös szemléleti alapon.
- Hozzáférjenek gyakorlati eszközökhöz és stratégiákhoz, amelyek segítenek gyermekük életminőségének és iskolai jóllétének növelésében.

A kutatás egyes fázisainak megfelelően tervezzük a témákban releváns áttekintő, valamint empirikus tanulmányok megírását. Mind a hazai, mind a nemzetközi szinten peer-reviewed, elsősorban Q1-es és Q2-es autizmus tematikájú, intellektuális képességzavarra fókuszáló, illetve neveléstudományi hangsúlyú folyóiratokban tervezünk publikálni.

7.2. Várt átfogó, közvetett, áttételes eredmények, hatások

A kutatás várható áttételes, közvetett hatásai több szinten is megjelennek. Az első ilyen szint az autizmusban érintett és tanulásban akadályozott tanulók családjainak támogatása. A szülők életminőségére pozitívan ható tényezők azonosítása lehetővé teszi olyan ellátási és támogatási formák, valamint szakmai ajánlások kidolgozását, amelyek célzottan reflektálnak az érintett családok szükségleteire. A két tanulói csoport közös és eltérő életminőségi, valamint elégedettségi mintázatainak feltérképezése hozzájárulhat az inkluzív nevelési környezetek fejlesztéséhez. Mindez hosszú távon a differenciáltabb, egyéni szükségletekre jobban reagáló pedagógiai gyakorlatok

kialakulását támogatja, amely nemcsak az érintett tanulók tanulási eredményességére, hanem társas beilleszkedésére is pozitívan hathat. A pedagógusok és gyógypedagógusok ráhangoltsági mintázatainak megismerése elősegítheti a közösségépítő szerepük tudatosabb betöltését, különösen olyan osztályokban, ahol sajátos nevelési igényű tanulók is jelen vannak. Ez a tudás beépülhet a tanárképzésbe és a gyógypedagógusképzésbe is, hozzájárulva egy empatikusabb, támogatóbb tanári attitűd kialakulásához. Előidézhetheti a pedagógusok szemléletváltását a diákok közötti társas kapcsolatok jelentőségével kapcsolatban. Összességében a három kutatási fázis együttesen támogatja egy olyan befogadóbb, támogatóbb köznevelési rendszer kialakítását, amely figyelembe veszi a tanulók sokféleségét és a pedagógusok közösségformáló szerepét.

Hivatkozások

- Adiyaman University, & Firat, T. (2020). A Multi-Way Intervention to Improve the Social Acceptance of a Student with Learning Disabilities. *International Journal of Progressive Education*, 16(2), 123–136. <https://doi.org/10.29329/ijpe.2020.241.9>
- Avramidis, E., Avgeri, G., & Strogilos, V. (2018). Social participation and friendship quality of students with special educational needs in regular Greek primary schools. *European Journal of Special Needs Education*, 33(2), 221–234. <https://doi.org/10.1080/08856257.2018.1424779>
- Berényi, D., Lénárd, S., & Szekeres, Á. (2024). Szakképzési útvonalak sajátos nevelési igényűekkel. *Gyógypedagógiai Szemle*, 52(4), 224–237. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2024.4.3>
- Berry, J. O., & Jones, W. H. (1995). The Parental Stress Scale: Initial psychometric evidence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 12, 463–472.
- Borsodi, Z. és Virányi, A. (2024). Tanulás és technológia: a mesterséges intelligencia szerepe az oktatásban, különös tekintettel a gyógypedagógiai alkalmazásra. *Új Pedagógiai Szemle*, 74(11-12), 34–59.
- Borsos, Z., Jakab, Z., Stefanik, K., Bogdán, B., & Gyori, M. (2022). Test–Retest Reliability in Automated Emotional Facial Expression Analysis: Exploring FaceReader 8.0 on Data from Typically Developing Children and Children with Autism. *Applied Sciences*, 12(15), 7759. <https://doi.org/10.3390/app12157759>
- Burgess, A., Rushworth, I., & Meiser-Stedman, R. (2022). Parents’ and teachers’ knowledge of trauma and post-traumatic stress disorder in children and adolescents and their agreement towards screening. *Child & Youth Care Forum*, 52(2), 401–415.
- Cronin, J. and Durham, M. (2024). *Microlearning*. Cin Computers Informatics Nursing.
- Csuka, S, Völgyesi-Molnár & M; Prónay, B (2023). A fogyatékos személyek pszichológiai jólléte és életminősége In: Győri M; Billédi, K; Bolla, V (szerk.): *A humán fogyatékoságok pszichológiája - a gyógypedagógiai pszichológia alapjai*. ELTE-BGGYK pp. 203-223.
- Daley, S. G., & McCarthy, M. F. (2021). Students With Disabilities in Social and Emotional Learning Interventions: A Systematic Review. *Remedial and Special Education*, 42(6), 384–397. <https://doi.org/10.1177/0741932520964917>
- Vasilopoulou, E. and Nisbet, J. (2016) The Quality of Life of Parents of Children with Autism Spectrum Disorder: A Systematic Review. *Research in Autism Spectrum Disorders*, 23, 36–49. <https://doi.org/10.1016/j.rasd.2015.11.008>
- Eapen, V., Karlov, L., John, J. R., Beneytez, C., Grimes, P. Z., Kang, Y. Q., Mardare, I., Minca, D. G., Voicu, L., Malek, K. A., Ramkumar, A., Stefanik, K., Gyori, M., & Volgyesi-Molnar, M. (2023). Quality of life in parents of autistic children: A transcultural perspective. *Frontiers in Psychology*, 14, 1022094. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1022094>
- Emberi Erőforrások Minisztérium (EMMI) (2020). EüK. 12. szám EMMI irányelv Az Emberi Erőforrások Minisztériuma egészségügyi szakmai irányelve az autizmusról/autizmus spektrum zavarokról.
- Emerson, E., Totsika, V., Hatton, C., & Hastings, R. P. (2023). The mental health and well-being of adolescents with/without intellectual disability in the UK. *Epidemiology and Psychiatric Sciences*, 32, e67. <https://doi.org/10.1017/S204579602300080X>
- Filipe, H., Paton, M., Tipping, J., Schneeweiss, S., & Mack, H. (2020). Microlearning to improve cpd learning objectives. *The Clinical Teacher*, 17(6), 695–699.
- Fischer, G. (2009). Az integrációval kapcsolatos attitűdök kutatása. *Gyógypedagógiai Szemle*, 37(4), 254–268.

- Fletcher-Watson, S., Happé, F. (2019) *Autism: a new introduction to psychological theory and current debate*, 2nd edn. Abingdon: Routledge.
- Frostd, P., & Pijl, S. J. (2007). Does being friendly help in making friends? The relation between the social position and social skills of pupils with special needs in mainstream education. *European Journal of Special Needs Education*, 22(1), 15–30. <https://doi.org/10.1080/08856250601082224>
- Germani, S. (2021). Classroom relationships in DADA model school (Didactics for Learning Environments): the sociometric: Test and teachers point of view. *Italian Journal of Educational Research*, 27, 115–130. <https://doi.org/10.7346/sird-022021-p115>
- Giesbers, S. A. H., Hendriks, L., Jahoda, A., Hastings, R. P., & Embregts, P. J. C. M. (2019). Living with support: Experiences of people with mild intellectual disability. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 32(2), 446–456. <https://doi.org/10.1111/jar.12542>
- Goodman, R. (2001). Psychometric properties of the Strengths and Difficulties Questionnaire. *Journal of American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 40, 1337–1345.
- Győri, M., Stefanik, K., Kanizsai-Nagy, I., Balázs, A. (2002). Naiv tudatelmélet és nyelvi pragmatika magasan funkcionáló autizmusban: reprezentációs zavar, performancia korlát, vagy kompenzáció? In: Racsmány, M; Kéri, Sz (szerk.) *Architektúra és patológia a megismerésben*. Budapest: BIP Kiadó. pp. 11-39.
- Győri, M., Stefanik, K., Kanizsai-Nagy, I., Őszi, P., Vígh, K., Balázs, A., Stefanics, G. (2008). *Report on initial cognitive psychology requirements on software design & content: Project Deliverable D2.2.1 HANDS Project*
- Győri, M., Borsos, Zs., Stefanik, K. (2015). Evidence-based development and first usability testing of a social serious game based multi-modal system for early screening for atypical socio-cognitive development. In: Sik-Lányi, C; Hoogerwerf, E-J; Miesenberger, K (eds) *Assistive Technology: Building Bridges*. Amsterdam: IOS Press (2015) 1 112 p. pp. 48-54. Paper: doi:10.3233/978-1-61499-566-1-48
- Gyori, M., Csákvári, J., Molnár, M., Havasi, Á., Varga, F., Stefanik, K., & Virányi, A. (2018). Assessing support needs for developing an app-based assistive system for enhancing independence in the autism spectrum: results from a mixed-mode study. (pp. 474-477) In. *Computers Helping People with Special Needs: 16th International Conference, ICCHP Linz, Austria, Part I*. Springer International Publishing.
- Győri, M., Stefanik, K., Billédi, K., Havasi, Á., & Csákvári, J. (2019). Kis léptékű applikációfejlesztés: az AutiCard mobil támogató alkalmazás fejlesztése, bevezetése és értékelése. (pp.105-119.) In. Győri, M., & Billédi K. (szerk.) *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. ELTE BGGYK
- Gy. Stefanik K. & Balázs A. (1995). Mirror self-recognition and developmental deficits in autistic children. In: Linfoot, G; Shattock, P; Finnigan, R; Savery, D (eds) *Psychological Perspectives in Autism: a collection of papers from the conference organised by The Autism Research Unit. University of Durham, April 5th-7th 1995*. pp. 73-81.
- Hamm, J. V., Farmer, T. W., Dadisman, K., Gravelle, M., & Murray, A. R. (2011). Teachers' attunement to students' peer group affiliations as a source of improved student experiences of the school social-affective context following the middle school transition. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 32(5), 267–277.
- Havasi, Á., Őszi, T., Ábrahám, A. & Balázs, A. (2018). Autizmussal élő gyermekek kiscsoportos szociokommunikációs fejlesztése – egy hazai fejlesztésű program eredményességének vizsgálata. *Gyógypedagógiai Szemle*, 46(3), 169–184.
- Havasi, Á., Őszi, Tné., Bertók, Cs., Janoch, M., Völgyesi-Molnár, M., Győri, M., Szekeres, Á., Németh, V., Stefanik, K. (2023a). *Mobillal a suliban? - Módszertani útmutató pedagógusok számára a DATA-rendszer alkalmazásáról integráló oktatási környezetben*. Budapest: ELTE BGGYK.
- Havasi, Á., Bertók, C., Stefanik, K., & Győri, M. (2023b). Hú, hát akkor ez működik?! A DATA-rendszer háttere, fejlesztése és funkciói. *Gyógypedagógiai Szemle*, 51(3), 258–275. <https://doi.org/10.52092/gvosze.2023.3.3>
- Herbainé, S. E., Szekeres, Á., & Horváth, E. (2020). A szociometria alkalmazását támogató SMETRY keretrendszer felhasználási lehetőségei a pedagógiai gyakorlatban. *Gyógypedagógiai Szemle*, 48, 99–111.
- Horváth, E. & Szekeres, Á. (2014). A Mérei-féle többszempontú szociometria alkalmazása egy felhasználó központú szoftveren keresztül. In Ollé János (Szerk.), *VI. Oktatás-Informatikai Konferencia Tanulmánykötet* (o. 66–67). ELTE PPK Neveléstudományi Intézet.
- Horváth, E. & Szekeres, Á. (2015). Tanulói közösségek vizsgálata a SMETRY szoftverrel. In Csíkos Csaba & Gál Zita (Szerk.), *PÉK 2015 = [CEA 2015]: XIII. Pedagógiai Értékelési Konferencia = [13th Conference on Educational Assessment]: Program; Előadás-összefoglalók = [Program; Abstracts]* (o. 91). SZTE BTK Neveléstudományi Doktori Iskola.

- Horváth, E., & Szekeres, Á. (2020). Az IKT alapú szociometria alkalmazási lehetőségei. *Gyógypedagógiai Szemle*, 48, 305–317.
- Horváth, E., & Szekeres, Á. (2023). Changes in the Social Characteristics of General Classroom Communities Including Children with Mild Intellectual Disability in Three Years. *International Journal of Special Education*, 38(2), 176–187.
- Horváth E., Szenczi-Velkey B., Herbainé Szekeres E., & Szekeres Á. (2024). *Mit látunk a csoportunkról? A tanári ráhangoltság vizsgálata*. MAGYE Országos Szakmai Konferencia, Gödöllő. <https://magye-1972.hu/events/magye-orszagos-szakmai-konferencia>
- Ilias, V., Spyros, K., & Dimitriadou, I. (2021). The perceptions of primary education teachers about inclusive education in the Greek educational system. *European Journal of Education Studies*, 8(2). <https://doi.org/10.46827/ejes.v8i2.3540>
- Jordan, R. (2011). Autism spectrum disorders in current educational provision. In Roth, I. and Rezaie, P. (eds.) *Researching the Autism Spectrum. Contemporary Perspectives*. (pp. 364–392). Cambridge University Press, UK.
- Kaibinger, P. (2025). A kreatív és művészi képességek nevelése. In Zs. Mesterházi & Á. Szekeres (Eds.), *A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése. Egyetemi tankönyv a Gyógypedagógia szak Tanulásban akadályozottak pedagógiája szakirány számára* (pp. 361–371). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Kármán, B., Szekeres, Á., & Papp, G. (2022). Interventions for acceptance and inclusion of people with intellectual disability: A systematic review. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 35(3), 641–654. <https://doi.org/10.1111/jar.12968>
- Koster, M., Nakken, H., Pijl, S. J., & van Houten, E. (2009). Being part of the peer group: A literature study focusing on the social dimension of inclusion in education. *International Journal of Inclusive Education*, 13(2), 117–140. <https://doi.org/10.1080/13603110701284680>
- Köb, S., & Janz, F. (2021). Teachers' subjective theories regarding social dynamics management and social participation of students with Intellectual Disabilities in inclusive classrooms. *International Journal of Inclusive Education*, 27(14), 1530–1543. <https://doi.org/10.1080/13603116.2021.1902002>
- Kuncze, T., & Macher, M. (2017). 3. és 4. évfolyamos tanulásban akadályozott gyerekek beszédészlelésnél és olvasástechnikájának elemzése. *Különleges Bánásmód*, 3(3), 87–107. <https://doi.org/10.18458/KB.2017.3.87>
- Liu, B., Engström, K., Jadbäck, I., Ullman, S., & Berman, A. H. (2017). Child self-report and parent ratings for the Strengths and Difficulties Questionnaire: Norms and agreement in a Swedish random population sample. *Scandinavian Journal of Child and Adolescent Psychiatry and Psychology*, 5(1), 13–27. <https://doi.org/10.21307/sjcapp-2017-002>
- Lord, C., Brugha, T. S., Charman, T., Cusack J., Dumas, G., Frazier T., Jones, E. J. H., Jones, R. M., Pickles, A., State, M. W., Lounds Taylor, J. and Veenstra-VanderWeele, J. Autism spectrum disorder. *Nat Rev Dis Primers* 6, 5 (2020). <https://doi.org/10.1038/s41572-019-0138-4>
- Macher, M. (2014). Beszédpercepciók folyamatok elemzése tanulásban akadályozott gyermekeknél. *Anyanyelv-pedagógia*, 7(2), 512.
- Macher, M. (2016). Szóaktiválási és szótanulási folyamatok működése tanulásban akadályozott gyermekeknél. *Gyógypedagógiai Szemle*, 44(4), 257–270.
- Macher, M. (2022). Beszédfeldolgozási folyamatok vizsgálata egy eltérő tantervű általános iskola első osztályában. *Gyógypedagógiai Szemle*, 50(4), 224–227. <https://doi.org/10.52092/gvosze.2022.4.9>
- Marucci, E., Oldenburg, B., & Barrera, D. (2018). Do teachers know their students? Examining teacher attunement in secondary schools. *School Psychology International*, 39(4), 416–432. <https://doi.org/10.1177/0143034318786536>
- McCoy, S., & Banks, J. (2012). Simply academic? Why children with special educational needs don't like school. *European Journal of Special Needs Education*, 27(1), 81–97. <https://doi.org/10.1080/08856257.2011.640487>
- Méhes, K. & Stefanik, K. (2017). Úton-útfélen...: autizmussal élő középiskolás diákok szociometriai helyzete és viktimizációja. In: Zsolnai, Anikó; Kasik, László (szerk.). *Új kutatások a neveléstudományokban 2016: A tanulás és nevelés interdiszciplináris megközelítése*. Szeged, Magyarország : MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság, SZTE BTK Neveléstudományi Intézet pp. 103–112.
- Mendelson, J. L., Gates, J. A., & Lerner, M. D. (2016). Friendship in school-age boys with autism spectrum disorders: A meta-analytic summary and developmental, process-based model. *Psychological Bulletin*, 142(6), 601–622. <https://doi.org/10.1037/bul0000041>
- Mesterházi, Zs., & Szekeres, Á. (2025) (szerk.). *A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése*. ELTE, Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.

- Mikami, A., Smit, S., & Johnston, C. (2019). Teacher attributions for children's attention-deficit/hyperactivity disorder behaviors predict experiences with children and with classroom behavioral management in a summer program practicum. *Psychology in the Schools*, 56(6), 928–944. <https://doi.org/10.1002/pits.22250>
- Mintz, J., Gyori, M. & Aagaard, M. (eds)(2012). *Touching the Future Technology for Autism? Lessons from the HANDS Project*. Amsterdam, NL: IOS Press.
- Moller, N., Tellegen, C., Ma, T., & Sanders, M. (2024). Facilitators and barriers of implementation of evidence-based parenting support in educational settings. *School Mental Health*, 16(1), 189–206.
- Neal, J. W., Cappella, E., Wagner, C., & Atkins, M. S. (2011). Seeing Eye to Eye: Predicting Teacher-Student Agreement on Classroom Social Networks. *Social Development (Oxford, England)*, 20(2), 376–393. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2010.00582.x>
- MTA-ELTE Autizmus Szakmódszertani Kutatócsoport (MASZK) (2020). *Hazai összkép az autizmussal élő személyek és családjaik helyzetéről, életminőségéről - MASZKOLATLANUL*. Budapest, MASZK; Elektronikusan elérhető: https://maszk.elte.hu/tajekoztatok/MASZK_kutatas_tajekoztato_kiadvany.pdf
- Musetti, A., Manari, T., Dioni, B., Raffin, C., Bravo, G., Mariani, R., Esposito, G., Dimitriou, D., Plazzi, G., Franceschini, C., & Corsano, P. (2021). Parental Quality of Life and Involvement in Intervention for Children or Adolescents with Autism Spectrum Disorders: A Systematic Review. *Journal of Personalized Medicine*, 11(9), 894. <https://doi.org/10.3390/jpm11090894>
- Németh, V., Győri, M., Ehmann, B., Völgyesi-Molnár, M., & Stefanik, K. (2024). "...in the middle of nowhere..." Access to, and quality of, services for autistic adults from parents' perspectives: A qualitative study. *Frontiers in Psychiatry*, 15, 1279094. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2024.1279094>
- Owens, M., Ravi, V., & Hunter, E. (2023). *Digital inclusion as a lens for equitable parent engagement*. Tech Trends. <https://doi.org/10.1007/s11528-023-00859-5>
- Peceguina, M. I. D., Da Graça Daniel, J. R. F., Correia, N. E. F. G., & Do Rosário Da Mota Aguiar, C. (2022). Teacher attunement to preschool children's peer preferences: Associations with child and classroom-level variables. *Early Childhood Research Quarterly*, 60, 150–160. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2022.01.004>
- Peeters, T. (1996). *Autizmus: az elméletől a gyakorlatig*. Kapocs. Budapest.
- Ravens-Sieberer, U., Gosch, A., Rajmil, L., Erhart, M., Bruil, J., Duer, W., Auquier, P., Power, M., Abel, T., Czemy, L., Mazur, J., Czimbalmo, A., Tountas, Y., Hagquist, C., Kilroe, J., & Kidscreen Group, E. (2005). KIDSCREEN-52 quality-of-life measure for children and adolescents. *Expert Review of Pharmacoeconomics & Outcomes Research*, 5(3), 353–364. <https://doi.org/10.1586/14737167.5.3.353>
- Reed, P. (2016). *Interventions for Autism: Evidence for Educational and Clinical Practice*. John Wiley & Sons, Ltd., Chichester.
- Rózsa, S., Kő, N. (2015). *Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) pedagógiai diagnosztikai eszköz hazai adaptációja és szakemberek felkészítése a teszt használatára. Kutatási jelentés*. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
- Schwab, S., Lindner, K.-T., Helm, C., Hamel, N., & Markus, S. (2022). Social participation in the context of inclusive education: Primary school students' friendship networks from students' and teachers' perspectives. *European Journal of Special Needs Education*, 37(5), 834–849.
- Sigstad, H. M. H. (2016). Significance of friendship for quality of life in adolescents with mild intellectual disability: A parental perspective. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 41(4), 289–298. <https://doi.org/10.3109/13668250.2016.1200018>
- Skinner, E. A., & Belmont, M. J. (1993). Motivation in the classroom: Reciprocal effects of teacher behavior and student engagement across the school year. *Journal of Educational Psychology*, 85(4), 571–581. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.85.4.571>
- Stefanik, K. (2019). Az autizmus spektrum zavarok evidencialapú oktatási és támogatási módszertanának alapjai. In: Győri, Miklós; Billédi, Katalin (szerk.) *Atipikus diákok, segítő appok, tudományos evidenciák*. ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar. pp. 65–78.
- Stefanik K., Őszi T. (2013) Egy régi-új ismerős: az autizmus spektrum korszerű pedagógiája. *Gyógypedagógiai Szemle, Különszám* pp. 109–117.
- Stefanik K., Vargáné Molnár M., Németh V., Bertók Cs., Havasi Á., Őszi T., Janoch M., Ábrahám A. et al (2019). Enhancing Autism Knowledge among Primary School Pupils: First Results from the Evaluation of the 'Star-

- bus' Inclusion Intervention Programme (SIIP). In: Orel, M. és Jurjevčič, S. (szerk.) *EDUvision 2019: Modern Approaches to Teaching the Future Generations*. Ljubljana, Szlovénia: EDUvision. pp. 28-37.
- Stefanik K., Vargáné Molnár M., Németh V., Bertók Cs., Havasi Á., Őszi T., Janoch M., Ábrahám A., Vígh K., Borsos Zsófia et al. (2020). Alsó tagozatos gyermekek autizmus-tudásának előmozdítása: első eredmények a Csillagbusz Inklúziós Program (CsIIP) hatásainak vizsgálatából. *Gyógypedagógiai Szemle* 48(3-4), 280-289.
- Szekeres Á. (2007). Szempontok a tanulásban akadályozott gyermekek (gyógy)pedagógiai segítéséhez. In Bollókné Panyik Ilona (szerk.), *Gyermek-nevelés-pedagógusképzés* (pp. 51–64). Trezor Kiadó.
- Terol, A., Lee, J., Loya, M., & Meadan, H. (2022). Online training for parents of children with developmental disabilities in a low-resource community: a pilot feasibility study. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 20(1), 7-17. <https://doi.org/10.1111/jppi.12417>
- Turgeon, S., Lanovaz, M., & Dufour, M. (2020). Effects of an interactive web training to support parents in reducing challenging behaviors in children with autism. *Behavior Modification*, 45(5), 769-796. <https://doi.org/10.1177/0145445520915671>
- Vágó-Kürti, A., & Virányi, A. (2023). IKT eszközök a gyógypedagógia szolgálatában—A tanulást segítő technológiák használatának nemzeti gyakorlata tanulásban akadályozott gyermekek oktatásában Szisztematikus szakirodalmi áttekintés. *Gyógypedagógiai Szemle*, 51(2), 143–158. <https://doi.org/10.52092/gyosze.2023.2.1>
- Verdugo, M. Á., Navas, P., Gómez, L. E., & Schalock, R. L. (2012). The concept of quality of life and its role in enhancing human rights in the field of intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 56(11), 1036-1045.
- Vernhet, C., Michelon, C., Dellapiazza, F., Rattaz, C., Geoffray, M. M., Roeyers, H., ... & Baghdadli, A. (2022). Perceptions of parents of the impact of autism spectrum disorder on their quality of life and correlates: Comparison between mothers and fathers. *Quality of Life Research*, 1-10.
- Virányi, A., & Macher, M. (2025). A motoros cselekvéses képességek nevelése. In Zs. Mesterházi & Á. Szekeres (Eds.), *A nehezen tanuló gyermekek iskolai nevelése. Egyetemi tankönyv a Gyógypedagógia szak Tanulásban akadályozottak pedagógiája szakirány számára* (pp. 344–361). ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar.
- Volgyesi-Molnar, M., Gyori, M., Eapen, V., Borsos, Z., Havasi, A., Jakab, Z., Janoch, L., Nemeth, V., Őszi, T., Szekeres, A., & Stefanik, K. (2024). Quality of Life in Hungarian Parents of Autistic Individuals. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 55(3), 1122–1137. <https://doi.org/10.1007/s10803-024-06243-3>
- Völgyesi-Molnár, M.; Havasi, Á.; Németh, V.; Szekeres, Á.; Stefanik, K. (2023) Autizmussal élő személyek szüleinek életminősége: hazai helyzetértelmezés transzkulturális perspektívában In: Kasik, L; Gél, Z (szerk.) XIX. Pedagógiai Értékelési Konferencia (PÉK2023), 19th Conference on Educational Assessment (CEA 2023): Szeged, 2023. április 20-22. Szegedi Tudományegyetem Neveléstudományi Doktori Iskola (2023) 106. pp. 72-72., 1 p.
- Volgyesi-Molnar, M and the HAS-ELTE Autism in Education Research Group (2024) Initial findings on factors positively influencing the quality of life of parents of high-functioning school-age autistic children. 2024 International Congress on Neuropsychiatry, 27-29 October 2024, Melbourne, Australia
- Wentzel, K. R., Jablansky, S., & Scalise, N. R. (2018). Do Friendships Afford Academic Benefits? A Meta-analytic Study. *Educational Psychology Review*, 30(4), 1241–1267. <https://doi.org/10.1007/s10648-018-9447-5>
- Whitehead, J., Schonert-Reichl, K., Oberle, E., & Boyd, L. (2021). Development and Validation of a Measure to Assess Early Adolescents' Perceptions of Caring Student-Teacher Relationships. *Frontiers in Education*, 6. <https://doi.org/10.3389/feduc.2021.695298>
- Wilbert, J., Urton, K., Krull, J., Kulawiak, P. R., Schwalbe, A., & Hennemann, T. (2020). Teachers' Accuracy in Estimating Social Inclusion of Students With and Without Special Educational Needs. *Frontiers in Education*, 5, 598330. <https://doi.org/10.3389/feduc.2020.598330>